

УДК 373.2(71+71=1612).191.3-127.31

Іван Руснак

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри іноземних мов
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна
ORCID ID: 0000-0003-0379-7177
ivan_rusnak@ukr.net

Марина Василик

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-0515-9251
vasilikmarina6@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ КАНАДИ ТА США

Обґрунтовано значення українців, які постійно проживають закордоном, як важливого етносоціокультурного, демографічного, інтелектуального та інформаційного чинника та ефективного ресурсу для розвитку сучасної України та зростання її авторитету у міжнародній спільноті.

Розкрито провідну роль у самозбереженні та саморозвитку української діаспори системи рідної мови, основу якої складають дошкільні навчальні заклади. Доведено, що в Канаді та США, де працюють найбільш організовані та мобільні громади українців, діє система дошкільної освіти та виховання, яка об'єднала на початку свого заснування (50-ті роки ХХ століття) дитячі кімнати, дитячі садки та

© Руснак І., Василик М.

дошкільні класи, які постійно розвиваються відповідно до офіційної освітньої політики цих держав. Завдяки організації таких видів навчання, які створені на основі використання досягнень світової педагогічної науки, забезпечено функціонування нових типів дошкільних закладів, застосовуються новаторські підходи в організації багатовимірної діяльності щодо формування гармонійної всебічно розвиненої особистості молодих поколінь українців, які проживають за кордоном. На сучасному етапі, окрім традиційних, українська дошкільна система в Канаді та США включає інноваційні дошкільні заклади: навчально-культурні / культурно-освітні центри, двомовні програми, ігрові групи, центри розвитку дитини, розважальні групи тощо. які працюють на основі педагогічних ідей та технологій М. Монтесорі, вальдорфської педагогіки, вивчення мови для грамотності, навчання та інших, представлених у моделях сучасних навчальних програмах дошкільної освіти.

Ключові слова: українська діаспора; українські дошкільні навчальні заклади в Канаді та США; інноваційні дошкільні заклади; сучасні технології навчання та виховання; навчальний план; діти дошкільного віку.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Формування української діаспори як етносоціокультурного феномену, а не просто розсіяння частини народу на чужій території, відбувалося у світовому часопросторі впродовж тривалого часу. Особливо активізувався цей процес з кінця 40-х рр. ХХ ст., коли до Канади та США, де вже проживали учасники попередніх хвиль еміграції, а також Австралії і Великобританії – нових країн поселення українців – почали прибувати іммігранти післявоєнного періоду. За даними дослідників, переважну більшість їх складала національно свідомо інтелігенція, яка в місцях поселення розгорнула широку організаційно-громадську, освітньо-виховну та культурно-просвітницьку роботу. Її метою було створення мобільних етнічних громад, спроможних згуртувати емігрантів у спільноту, здатну забезпечити національне виховання молодого покоління, зберегти українську інстанцію в освіті та забезпечити їх інтеграцію, а не асиміляцію / акультурацію в соціум набутої батьківщини. Ця

мета, отже й завдання, не втратила своєї актуальності й сьогодні, позаяк еміграція українців не припинилася, а, навпаки, з початку 1990-х рр. посилилась, і сьогодні вже 58% громадян України, за даними соціологічних опитувань, бачать своє майбутнє в інших державах, а 33% молоді готові виїхати для працевлаштування за кордон. Зрештою, ці неодноримісні процеси привели до того, що нині за межами України проживає майже двадцять мільйонів наших співвітчизників, які, однак, стали важливим інтелектуальним, етносоціокультурним, демографічним та інформаційним ресурсом нашої держави, важливим засобом творення позитивного іміджу України на міжнародному рівні.

У той же час вивчення джерельної бази засвідчило, що, зважаючи на ці обставини, українські вчені в останні три десятиліття посилили увагу до вивчення процесів, що відбуваються в середовищі світового українства, аналізують його теоретичні напрацювання і практичний досвід у різних сферах життєдіяльності і, зокрема, у галузі рідномовної освіти й національного виховання, позаяк саме вони закладають основи її самозбереження, саморозвитку і функціонування в полікультурному середовищі і, безперечно, заслуговують на ґрунтовне дослідження і творче використання в освітньому просторі нашої держави. Власне, цим і зумовлена актуальність даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретроспективний історико-педагогічний аналіз дає підстави стверджувати, що окремим аспектам окреслених вище проблем присвячені монографії, дисертації, статті у фахових виданнях Б. Ажнюка, Т. Алексеєнко, М. Василик, І. Кізін, Т. Михайленко, О. Палійчук, І. Піц, С. Романюк, І. Рудницької-Юрійчук, І. Руснака, І. Стражнікової, Г. Філіпчука та інших українських учених. Проте доводиться констатувати, що недостатню увагу вітчизняні дослідники приділяють вивченню діяльності українського дошкілля в діаспорі, хоча саме тут розпочинається цілеспрямований процес національної освіти й виховання молодого покоління закордонних українців, закладаються основи формування їх як громадян країн проживання і патріотів Української держави, учасників різних сфер життєдіяльності діаспорних громад.

Водночас відзначаємо, що загалом проблеми становлення й розвитку та особливості організації дошкільної освіти за кордоном розглядалися в працях О. Бевз, З. Борисової, Т. Головань, Н. Дем'яненко, О. Донченко, Н. Мельник, Т. Пантюк, О. Проскури, Т. Слободянюк та ін. Проте аналіз діяльності системи української дошкільної освіти й виховання, зокрема у Канаді та США, де проживають найдавніші, найбільш активні і мобільні діаспори українців, у них відсутній.

Мета статті – виокремити й проаналізувати інноваційні засади організації освітньо-виховного процесу в українських дошкільних навчальних установах Канади та США задля їх творчого використання в сучасному освітньому просторі України.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Здійснений теоретико-методологічний аналіз наукової літератури з визначеної проблеми показав, що організоване українське дошкільня у Канаді та США від самого початку свого зародження (50-ті рр. ХХ ст.) розвивалося в руслі офіційної освітньої політики і адекватно реагувало на всі зміни, які відбувалися у сфері суспільного дошкільного виховання цих держав. Зумовлено це тим, що ліцензію-дозвіл (License) на відкриття дошкільних навчальних закладів давала місцева влада – відділ суспільної опіки або відділ навчання і виховання, а отримати її могла громадська чи релігійна організація / об'єднання чи й навіть окрема особа за умови, що вони дотримуються визначених державним стандартом вимог. Наявність такого документа засвідчує, що приміщення дитячого садка відповідає санітарно-гігієнічним нормам, належно обладнане, в ньому є всі необхідні для навчальних занять матеріали, приладдя і дидактичні засоби, освітні програми спрямовані на загальний розвиток дітей, формування їх готовності до шкільного навчання, прищеплення високих морально-етичних якостей, а педагогічний персонал успішно їх виконує, володіючи для цього необхідними професійними компетентностями.

Варто зазначити, що ліцензія вимагає ведення точної картотеки, включаючи особисту карточку ("emergency card") на кожного вихованця, в якій подані загальні відомості про дитину: ім'я і прізвище,

дата народження, ім'я батька і матері, домашня адреса і телефон, робочі адреси і телефон батьків, дата останніх лікарських оглядів дитини, адреса лікаря і лікарні, підтверджені підписом батьків, координати того, з ким слід контактувати у випадку, коли з якоїсь причини потрібно з дитиною туди звернутися (підпис батьків дає у разі необхідності право вихователю надати дитині першу допомогу, коли немає можливості зв'язатися з рідними), адреса особи і її відношення спорідненості до дитини, яку негайно слід повідомити про випадок, коли немає можливості зв'язатися з їхніми батьками [2, с. 15].

Ліцензія водночас виконує й іншу функцію: вона дає впевненість батькам, що їхня дитина перебуває в комфортному для неї середовищі і вихователі щиро дбають про її благополуччя, оскільки український дошкільний навчальний заклад є добре організованою національною виховною установою, що одночасно відповідає встановленим державою нормам.

Наголосимо, що така залежність аж ніяк не ускладнювала дошкільним закладам діаспорних українців виконувати їх основну функцію – забезпечувати національне виховання підростаючих поколінь через оволодіння українською мовою, а за її допомогою духовними скарбами українського народу. Більше того, цей взаємозв'язок допомагав системі українського дошкілля, яка на перших порах об'єднувала світлички, садочки та класи передшкілля, розвиватися в руслі тогочасної педагогічної науки, збагачуватися ідеями світової педагогіки, користуватися повагою і зацікавленістю етнічної громади. Світличкою називають інституцію, в якій виховуються діти 3–5 років життя, а заняття в ній відбуваються найчастіше один раз на тиждень, рідше – двічі чи тричі. У садочку також перебувають 3–5-річні вихованці, але заняття тут відбуваються кожного робочого дня – від понеділка до п'ятниці. Підготовчий клас відвідують діти, які закінчили світличку або садочок і мають не менше як п'ять років життя. Заняття в ній проводяться за садочковою методикою, тобто у вигляді ігор і розваг, але вже на вищому рівні знань.

В американській дошкільній системі світличка і садочок мають назви “нерзері скул”, а підготовчий клас – “кіндергартен”.

Усі вони працюють за різними програмами, з різним розпорядком дня, але обов'язково враховують вікові, психічні, розумові і фізичні особливості дітей, їхні бажання і прагнення, а також пропозиції батьків, які заздалегідь знайомляться зі специфікою діяльності дошкільної установи і мають можливість вносити корективи в цей процес упродовж навчального року. Навчання, навіть у двомовних закладах, обов'язково відбувалося українською мовою, що аж ніяк не впливало на рівень засвоєння / володіння англійською чи французькою мовою, якою дитина користувалася в дошкільній, але виховувало в неї любов до мови своєї батьківщини – України.

Вважаємо, що саме завдяки такій освітній політиці країн проживання українське дошкільня в діаспорі збагатилося новими типами дошкільних навчальних закладів та формами і методами освітньо-виховної діяльності.

Докорінне оновлення організації освітньо-виховного процесу у дошкільних навчальних закладах США проходить у рамках реалізації актів “Цілі 2000” (1994), “Жодної дитини поза увагою” (2001), “План від 0 до 5” (2008) та “Розвивального курикулуму освіти” (1989), а в Канаді – програм.

У сучасній дошкільній освіті США поширеними є такі моделі освітнього процесу, як Творчий курикулум (Creative curriculum), Хай Скоуп курикулум (High / Scope curriculum), Реджіо Емілія курикулум (Reggio Emilia), модель курикулуму за Р. Штайнером (Waldorf / Steiner Model), курикулум за Монтессорі (Montessori Model), курикулум багаторівневого інтелекту (Multiple Intelligences) та ін.

Зупинимось коротко на аналізі курикулумів, оскільки саме вони містять аналіз причин необхідності впровадження нового змісту освіти; чітке визначення цілей навчання; окреслення цільових груп, на які розрахований цей курикулум; визначення педагогічного підходу та системи взаємодії між педагогами і дітьми, узгодженість методичних принципів із відповідними навчальними матеріалами; сучасні моделі й засоби навчання; систему і принципи контролю та оцінки успішності дітей.

Найбільш поширеними з них у системі української дошкільної освіти й виховання у Канаді та США, як засвідчують результати до-

слідження, є дошкільний курикулум М. Монтессорі, Вальдорфський підхід, Творчий підхід, Вивчення мови для грамотності, Ефективне навчання та ін.

Так, курикулум М. Монтессорі подає детальну інформацію про умеблювання приміщення світлички, садочка, організацію освітнього простору в ньому, способи адаптування навчального середовища до умов дошкільного закладу, їх впровадження та рекомендації для якісного здійснення педагогічного процесу за методикою М. Монтессорі [3].

За цим курикулом у Канаді працює садочок “Хатка для малятка” (Торонто). Заняття в ньому відбуваються за навчальним планом, який включає напрямки роботи з географії, народознавства, мистецтва, науки. Монтессорі матеріал подається дітям згідно індивідуальних планів. У вересні, наприклад, діти ознайомлюються з картою світу – вивчають континенти земної кулі, розмальовують карти, розглядають глобус, знайомляться з країнами Північної Америки, прапором Канади. Усне мовлення відбувається за темами “Як я провів літо”, “Розповідь про себе”, “Моя родина”, “Дитяча поезія П. Воронька”, “Моя улюблена іграшка”, драматизація казки “Ріпка”. За напрямом “Мистецтво” діти виготовляють з паперової тарілки і кольорового паперу аплікацію “Соняшник”, розглядають репродукції картин Ван Гога і Й. Приймаченко “Соняшники”, малюють акварельними фарбами дерево та вітер, конструюють з паперових серветок, дроту та пластмасової соломки троянди. Впродовж місяця під час занять вони досліджують властивості предметів (тонучі і нетонучі), вчаться зважувати предмети (прогресія від легкого до важкого), вимірюють ємності.

У жовтні діти поетапно вивчають клімат, визначні місця та життя людей в Канаді та США, прапор США. Українське усне мовлення розвивається під час вивчення тем “Чому на прапорі Канади є кленовий листок?” (перед цим вихованці знайомляться з картою кленових лісів цієї країни), “Канада – моя Батьківщина” (бесіда за альбомом), “Природні умови та життя людей у Північних територіях”, “Подорож Сполученими Штатами Америки” (за альбомом), “Історія Статуї Свобо-

ди” (Нью Йорк), “Про мою Маму”, “Дитяча поезія П. Тичини”. Напряма “Народознавство” передбачає засвоєння таких тем: “Традиції та стиль життя людей Північних територій Канади. Одяг. Житло”, “Традиції та стиль життя корінних жителів провінцій Канади. Одяг. Житло. Музичні інструменти” та ін.

Зазначимо, що в процесі занять діти також знайомляться з традиціями України, днем святого Миколая, Різдвом, святкуванням Нового Року, Великодня, творами українських письменників М. Коцюбинського, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Н. Забіли, Л. Глібова, картинами К. Білокур, Ван Гога, С. Далі та ін., життям, побутом, культурою, звичаями різних народів світу, набувають досвіду спілкування і поведінки в суспільному і природному середовищі.

Розпорядок дня садочка з Монтесорі освітою передбачає Монтесорі навчання (1,5 години в першій половині дня і 1 годину – в другій), роботу в колі (читання і обговорення книжки, дидактичні ігри, драматизацію казки, вірші, пісні – залежно від щоденного планування), прогулянку, вільну гру дітей. Вихованці світличок / садочків, як бачимо, мають велику свободу у виборі занять. Проте організатори українського дошкілля з метою підвищення їх ефективності рекомендують ранкові години у цілоденному дошкільному закладі відвести для занять, що вимагають значної концентрації уваги і розумових зусиль, а в другій половині займати дітей ручними заняттями, фізичними вправами і рухливими іграми.

Упровадження методики М. Монтесорі в освітньо-виховний процес українських дошкільних навчальних закладів у діаспорі сприяє гармонійному всебічному розвитку дітей, формуванню їх наукового світогляду і життєво необхідних компетентностей, забезпечує оволодіння багатством лексичного складу української мови, виробляє комунікативні навички, розширює знання про навколишній світ, знайомить з духовними надбаннями українського і інших народів світу. Навчальний план програми Монтесорі орієнтований на дітей віком від трьох до шести років.

Багатофункціональною, спрямованою на розумовий, фізичний, мовний, креативний та соціальний розвиток особистості дитини є

і Вальдорфська педагогіка, основні ідеї якої з кінця 80-х рр. минулого століття активно використовують створені за зразком американських інноваційні заклади української дошкільної освіти й виховання – центри розвитку дитини, культурно-освітні / освітньо-культурні центри, ігрові групи, двомовні програми, забавні гуртки тощо. Мета дошкільної освіти за цим курикулом – освіта дитини в цілому: розум, серце, руки. Навчальний план у них розроблений відповідно до періодів вікового розвитку дитини і охоплює такі напрями: інтелектуальний, мистецький, духовний і фізичний розвиток. Він розрахований на дітей віком 3–6 років, але використовується і в шкільному навчанні.

Набув поширення в українських дошкільних навчальних закладах Канади та США і курикулум Вивчення мови для грамотності, розроблений американськими педагогами К. Сноу, С. Ньюман та С. Канізарс. Його мета – формування в дітей дошкільного віку базових знань з мови та літературних навичок. Він складається з трьох компонентів: мотивації до вивчення мови, навчання мовної поведінки, формування любові до мови. Кожний компонент представляє одну з трьох сфер літературного розвитку: усне мовлення, фонологічне сприймання та розуміння мови жестів.

Найчастіше цей курикулум застосовують для вивчення української мови в двомовних садочках, особливо в англomовних групах. Мета його – познайомити дитину зі звуками української мови, занурити її в інший суспільно-культурний світ та познайомити зі звичаями і способом щоденного життя українців, проводити розмови / діалоги про звірят, школу, родину, свята, буденні події, користуватися новою / другою мовою в повсякденному житті. Основна методика її засвоєння – слухово-розмовна, діалогічна, структурні вправи – питання, відповіді, бесіда і монолог [1, с. 20–21].

В останні роки набувають поширення як у державних, так і приватних (а українські дошкільні установи належать саме до таких) навчальних закладах для дітей дошкільного віку матеріали серії “Активне навчання”, розроблені Інститутом розвитку дитини у США. Розділи курикулуму розподілені за віковими групами і охоплюють

дітей від народження до 4-х років та дітей з особливими потребами. Кожний розділ містить понад 300 видів діяльності, апробованих розробниками. Їх можна також використовувати для організації дитячої діяльності вдома та в реалізації програм, заснованих на дитиноцентристській теорії.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Освітньо-виховний процес в українських дошкільних навчальних закладах Канади та США, організований на інноваційних засадах, що утворилися в офіційній освітній політиці цих держав, враховує когнітивний підхід у розвитку пізнавальних інтересів дитини, сприяє самопізнанню вихованця (на основі власного досвіду дитина пізнає навколишній світ та себе), забезпечує отримання знань через використання певного шаблону організації навчання дітей (використання педагогічних технологій М. Монтесорі, Р. Штайнера, активного навчання та ін.), сприяє соціалізації вихованців, передбачає різні види щоденної діяльності дітей у дошкільній установі, забезпечує всебічний гармонійний розвиток дитини.

Завдяки цьому інноваційні підходи, апробовані в дошкільних навчальних закладах української діаспори, пробивають собі дорогу і в експериментальних, здебільшого приватних, закладах дошкільної освіти нашої держави. Однак цей процес заслуговує більш активного розвитку і, відповідно, належного наукового осмислення та дидактичного супроводу в освітньому просторі України.

Список використаних джерел

1. Андрушків В. Програма навчання української мови в англомовних класах. *Український учитель в Канаді*. 1980. Ч. 3. С. 20–21.
2. Климишин О. Ще до організації дитячих світличок. *Наше життя*. 1971. № 11–12. С. 15.
3. Мельник Н. Моделі курикулуму в сучасній дошкільній освіті США. URL : http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2011/2011_3_13.pdf (дата звернення: 29.06.20 р.).

Rusnak I., Vasylyk M. Innovative processes in Ukrainian preschool education in Canada and the USA

The value of foreign Ukrainians as an important ethno-socio-cultural, demographic, intellectual and information factor and an effective resource for the development of modern Ukraine and the growth of its authority in the international community of states has been substantiated.

The leading role in the self-preservation and self-development of the Ukrainian diaspora of the system of native-language schooling, the basis of which are preschool educational institutions, is revealed. It is proved that in Canada and the USA, where the most organized and mobile communities of Ukrainians work, the system of their preschool education and upbringing, which united at the beginning of its foundation (50s of the XX century) children's rooms, kindergartens and preschool classes, constantly developed in line with the official educational policy of these states. Due to this approach, it was enriched with the achievements of world pedagogical science, new types of preschool institutions, innovative approaches in organizing their multidimensional activity in formation of a harmonious comprehensively developed personality of younger generations of foreign Ukrainians. At the present stage, besides traditional ones, the Ukrainian preschool system in Canada and the USA includes innovative preschool institutions: educational-cultural/cultural-educational centers, bilingual programs, play groups, child development centers, entertainment groups, etc. It is established that they work on the basis of pedagogical ideas and technologies of M. Montessori, Waldorf pedagogy, language learning for literacy, training and others, presented in the models of current curricula of preschool education.

Key words: The Ukrainian diaspora; Ukrainian preschool educational institutions in Canada and the USA; innovative preschool institutions; modern technologies of education and upbringing; curriculum; preschool children.

References

1. Andrushkiv V. (1980) *Prohrama navchannya ukrayins'koyi movy v anhlomovnykh klyasakh. Ukrayins'kyu uchytel' v Kanadi*. [Ukrainian language

curriculum in English classes. Ukrainian teacher in Canada]. 1980. P. 3. P. 20–21. [in Ukrainian]

2. Klymyshyn O. Shche do orhanizatsiyi dytyachykh svitlychok. [Even before the organization of children's rooms]. *Nashe zhyttya*. [Our life]. 1971. № 11–12. P. 15. [in Ukrainian]

3. Melnyk N. Modeli kurykulumu v suchasniy doshki'niy osviti SSHA. [Curriculum models in modern US preschool education.] URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2011/2011_3_13.pdf [in Ukrainian]